

TEMA

HLAVA TO NEBERE, A PROTOŽE STŘELEC
Z PRAHY JE PO SMRTI, MNOHÉ OTÁZKY
ZŮSTANOU NAVŽDY OTEVŘENÉ

JAK POCHOPIT NEPOCHOPITELNÉ VRAŽDĚNÍ

FOTO ZBYNĚK PEČÁK

Existuje nějaké odborné lékařské vysvětlení řádění masového vraha na filozofické fakultě pražské Karlovy univerzity? Dá se to vůbec nějak vysvětlit? Pokusme se o to, i když některé věci zůstanou podle všeho zahaleny tajemstvím.

TEXT
CYRIL HÖSCHL

TÉMA

Ř

ekněme si rovnou, že vysvětlení, jež psychiatrie v těchto případech nabízí, jsou pouze zástupná a odbornou hantýrkou zakrývají odbornou impotenci. Tam, kde končí bipolární porucha a schizofrenie, vstupuje tento medicínský obor na tenký led rozhraní mezi patologií a normou a hledá na pachatelích ex post znaky poruch osobnosti či projevy nějaké deprivace. Na jedné straně se zdá prakticky vyloučeno, že by se tak hrůzného činu dopustil duševně zdravý jedinec, na druhou stranu se na pachateli kromě předmětného zločinu často nic moc nenajde. Ale protože se najít musí, tak se hantýrkou popíše jeho chování a to se vydá jako porucha. To, že se nepochopitelných zločinů mohou dopustit i bezúhonní tatkové od rodin, bylo půvabně vykresleno například ve vynikajícím americkém seriálu *Perníkový táta* (*Breaking Bad*, 2008–2013). Jindy to zase mohou být vzorní studentičky nebo slušní sousedé „odvedle“. Připomeňme si proto některé případy, jež vyvolávaly stejně naléhavé otázky jako v případě střelce v Praze.

HLEDÁNÍ DŮVODŮ

Jedním z nejdiskutovanějších případů posledních desetiletí byly akce norského masového vraha Anderse Behringa Breivika, jenž 22. července 2011 spáchal sérii teroristických útoků v oslu a na ostrově Utoya, při kterých zabil celkem 77 lidí, z nichž většinu tvořili účastníci letního pobytu mládežnické organizace Norské strany práce. Dalších 319 lidí bylo zraněno. Rok poté byl Breivik (v roce 2017 si změnil jméno na Fjotolf Hansen) usvědčen z masové vraždy, přípravy smrtice exploze a terorismu a odsouzen k 21 letům odnětí svobody s možností následného ochranného léčení. Jenže jeho šílený čin zavedl orgány činné v trestním řízení a soudní znalce v oboru psychiatrie do slepé uličky, což se projevilo kontradiktorními posudky psychiatriů. První z nich přinesl závěr, že Breivik trpěl paranoidní schizofrenií, což by implikovalo natolik sníženou, až vymizelou rozpoznávací i ovládací schopnost, že by za svůj čin neměl

nést trestní odpovědnost. Breivik prohlásil, že umístění do psychiatrické léčebny pro něj nepřípadá v úvahu a že udělá cokoli, aby soud přesvědčil, že je duševně zdravý. V nové lékařské zprávě pak další psychiatrii zpochybnili uvedenou diagnózu a uznali Anderse Breivika způsobitým za jeho hrůzný čin trestní odpovědnost. Tedy jsem dostal od jednoho čtenáře *Reflexu* dotaz, zda mají pravdu ti kritici, kteří tvrdí, že psychiatrii nelze pojmát jako exaktní profesi. Problém je v tom, že psychiatrie, tak jako i jiné lékařské obory, obsahuje v různém poměru namíchané prvky jak exaktní vědy (anatomie, histo-

logie, fyziologie, biochemie, genetiky), tak léčitelství a šarlatánství. Středobodem těchto ingrediencí jsou poruchy chování a prožívání, jež lze zahrnout pod pojem psychopatologie. V jejím poli leží někde na pomezí mezi fanatismem, sektářstvím, zvrácenou povahou (osobnostní úchylnkou) a duševním onemocněním sedá zóna, již prochází do značné míry posuvné hranice. Mnozí se je snaží rozšířovat a zahrnovat tak do chorobné oblasti vše, co se přiči zdravému rozumu. Extrémním příkladem bylo zneužití psychiatrie v komunistickém Sovětském svazu, jež vycházelo z premisy, že komu se nelíbí totalitní sovětský re-

žim, musí být duševně nemocen. Všechny pokusy o zneužití psychiatrie k mocenským či politickým účelům jsou různými vlny též. Snaha o medicinizaci psychiatrie neznámá automaticky její vulgarizaci, nýbrž je často míněna jako obrana před jejím společenským zneužitím.

Posudky na norského masového vraha Breivika tedy nejsou protichůdné proto, že by psychiatrie neobsahovala vědecké principy, ale proto, že otázky soudu mífí vedle a jsou projevem bezradnosti tážá jsou, špatným adresát otázek, kde ho nemohou najít. Definujeme-li totiž hranice normality tak, že se Breivik ocitá ještě před nimi,

pak je normální. Definujeme-li je ale dále od „medicinského jádra“, jakým je jasná psychóza či demence, pak se za ně již dostane kdekjaký ztřeštěnec a podivín, což zadělává na problémy při jeho spravedlivém potrestání (za nemoc nemůžete nikoho odsoudit). Připustíme-li, že vraždění mladistvých na ostrově Utoya bylo v případě Breivika chorobným příznakem, měli bychom dotyčného léčit (a protože nikdo neví jak, jde stejně ve skutečnosti o pouhou detenci) a přiznat mu nemocenskou. Psychiatrie je tedy v případech, jako je ten Breivikův, špatným adresát otázek, na něž nemůžeme najít odpověď, neboť souvisí se s definicemi, jež jsou

do značné míry určeny mimomedicinskými normami. To by se mohlo odrazit i při hodnocení případu mladého muže, který 21. prosince vraždil v Praze na filozofické fakultě.

KDY LZE NAJÍT VYSVĚTLENÍ

Dalším velmi výrazným případem na první pohled s nevysvětlitelnou motivací bylo zřízení letadla společnosti Germanwings v Provensálských Alpách 24. března 2015, kdy stroj narazil do horského masívu a zahynuli všichni cestující i posádka, celkem 150 lidí. Také v tomto případě se hledalo, co bylo motivem „sebevražedného pilota“, jenž s sebou vzal na smrt další

lidí, kteří neměli s jeho problémy zjevně nic společného. Pilot onoho nešťastného letadla, sedmadvacetiletý Andreas Lubitz, byl zprvu stejně obtížným případem k rozuzlení jako Breivik. Oba na první pohled patřili do kategorie velkých záhad, protože nesplňovali žádná jasná diagnostická kritéria, jež by je jednoznačně řadila do některé ze známých a ustálených kategorií. Ne že by se takoví jedinci nevyskytovali i dříve. Z naší nedávné minulosti je známý případ Romany Zienertové, která v Širokém Dole v okrese Svitavy 2. září 2011 poděla svá tři děti ve věku dva měsíce až čtyři roky a čtvrté, nejstarší dítě (osm let), udusila polštářem.

Poté se neúspěšně pokusila o sebevraždu oběšením a podřezáním žil. Jak se později ukázalo, mezi těmito případy a Breivikem je přece jenom významný rozdíl. Vše totiž nasvědčuje tomu, že v případě Lubitze i Zienertové šlo o takzvanou rozšířenou sebevraždu, jež může být důsledkem duševního onemocnění – a tedy už je psychiatrické přec jenom doma.

Známy je i případ šíleného krále Ludvíka II. Bavorského, který patrně rovněž v rámci rozšířené sebevraždy (erweiterter Selbstmord) zřejmě usmrtil v roce 1886 utopením v jezere svého lékaře Bernharda von Guddena (i když je to jen jedna z několika teorií). To naznačuje, že v případě rozšířené sebevraždy nemusí být oběti vždy blízcí příbuzní pachatele, i když většinou tomu tak je. Nejčastější příčinou sebevraždy je duševní porucha. Spouštěcím faktorem bývá často alkohol nebo jiná droga, riziko zvyšuje také nespavost, vleklá bolest, závažné tělesné onemocnění, ztráta blízké osoby apod. Víme, že pilot Lubitz trpěl depresí (o tom jsou v německém Düsseldorfu známé) jakousi oční chorobou (sic nemusela být závažná, ale pro pilota letadla jistě ano), údajně se rozešel s dívkou (ztráta blízké osoby) a mohl trpět i poruchou osobnosti. Ačkoliv zavraždění úplné cizích, nevinných osob vůbec není pro depresi typické, a to ani v případě rozšířené sebevraždy, souběhem několika faktorů by se u Andrese Lubitze mohla nesrozumitelná motivace onoho hrůzného činu osvětlit: Deprese s šlehou touhou po velkolepé smrti bez ohledu na vše ostatní, ztráta blízké osoby, hrozící ztráta milovaného povolání vlnou oční choroby, osobnostní porucha s rysy herostratismu, možná nespavost a spekulovat se dá i o droze.

To vše zde opakuji proto, že stejné otázky a stejně odpovídaté vytvanou rovněž s souvislostí s proslulým vražděním na filozofické fakultě pražské Karlovy univerzity. Podobně jako u Lubitze i v tomto případě je to o to složitější, že pachatel je po smrti a již ho nelze vyšetřit. Případní znalci tedy budou odkázáni pouze na nepřímé indicie, což může zanechat řadu otázek navzdý otevřených. Pochopit nepochopitelné vraždění je pak o to těžší.

AUTOR JE PSYCHIATR,
POPULARIZÁTOR VĚDY
A VYSOKOŠKOLSKÝ PEDAGOG,
DLOUHOLETÝ SPOLUPRACOVNÍK
REFLEXU

